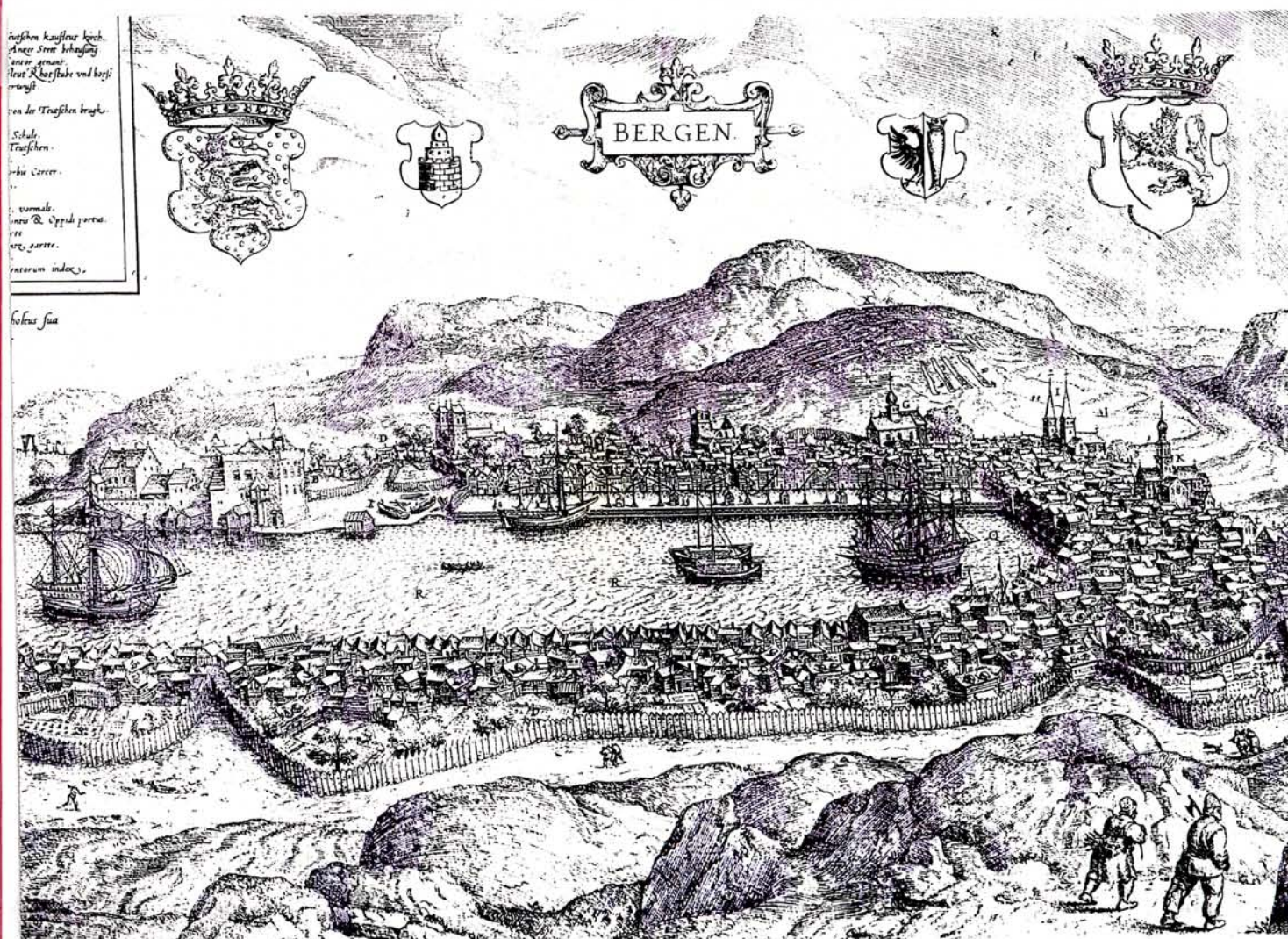

BERGEN KOMMUNE

Byutvikling

Kulturminnegrunnlag for konsekvensutredning Skansentunnelen

Bergen i 1580-årene. Det eldste kjente, bevarte bildet fra Bergen.
Kobberstikk av Hieronimus Scholeus (utsnitt).

FORORD

Kulturminnegrunnlag for KU-Skansentunnel

Foreliggende kulturminnegrunnlag er en del av Byantikvarens arbeid med å kartfeste og sikre informasjon og kunnskap om det historiske kulturlandskapet i Bergen kommune. I de fleste plan og konsekvensutredninger innen Bergen kommunes grenser vil det foreligge et tilsvarende kulturminnegrunnlag med identisk disposisjon og innholdsrekkefølge.

Kulturminnegrunnlagene utarbeidet hos KBY, Byantikvaren benyttes som underlagsmateriale for videre planarbeid og skal ligge som vedlegg til planene frem til politisk behandling. De vil også være grunnlagsmateriale for senere saksbehandling innen planområdet.

Byantikvaren benytter kulturminnegrunnlagene som underlag for kulturminneplanlegging og saksbehandling knyttet til vern av kulturminner og kulturminnemiljø.

Kartene er bearbeidet av siv.ark. Solveig Mathiesen. Tekstgrunnlaget er utarbeidet hos KBY Byantikvaren.

KBY, Byantikvaren ved spes. kons. Arve J. Nilsen har ledet arbeidet.

KOMMUNALAVDELING BYUTVIKLING, BYANTIKVAREN

Siri Myrvoll
Byantikvar

Arve J. Nilsen
spesialkonsulent

Innhold:

Generelt	s. 4
Oppdeling av områdene	s. 4
1. Søndre tilknyttingsområder: Strømgaten	
Bebyggelsesstruktur	s. 5
Kommunikasjonslinjer	s. 6
Automatisk fredete og Vedtaksfredete bygg og anlegg	s. 7
2. Søndre tilknyttingsområde: Christiesgate og Allehelgensgate	
Bebyggelsesstruktur	s. 8
Kommunikasjonslinjer	s. 9
Automatisk - og vedtaksfredede bygg og anlegg	s. 11
Lenker kart: S2, S3 og S4	s. 11
3. Nordlige tilknyttingsområder	
Bebyggelsesstruktur	s. 12
Kommunikasjonslinjer	s. 14
Automatisk og vedtaksfredete anlegg	s. 15
Lenker kart: N2, N3 og N4	s. 15
4. Byantikvarens konklusjon	s. 16
Lenker kart: "Det historiske Bergen" 1b	s. 16
"Det historiske Bergen" 4b	s. 16

Generelt

-Mange av tunnelinnslagene er foreslått innenfor fornminnegrensen for Bergen sentrum og vil dermed komme i konflikt med de fredete/båndlagte kulturlagene i bygrunnen. Tiltakene må meldes Riksantikvaren for frigivelse før oppstart.

-De planlagte innslagene vil på ulike måter også påvirke kulturminner, kulturminnestrukturer og -områder på bakkenivå.

Virkninger på kulturminnene

Tiltakenes påvirkning på kulturminnene i området vil knytte seg til 3 faser som hver for seg og tilsammen må vurderes i Konsekvensutredningen:

1. Kulturminnenes/kulturminnehelhetens vern og sikkerhet i anleggsfasen
2. Kulturminnenes/Kulturminnehelhetens vern og sikkerhet i drifts-/brukerfasen
3. Kulturminnemiljøets posisjon og status i det "nye" bylandskapet.

Verdier:

De foreslåtte tiltakene er planlagt i Bergen sentrum som er et sammensatt historisk kulturlandskap med ferdelsesårer, strukturer, områder og enkeltminner som er verdifulle i kraft av sin sjeldenhet, alder, autenticitet og representativitet. Det hele er bundet sammen av ett automatisk fredet kulturminne, nemlig bygrunnen med sine arkeologiske kulturlag. Sentrum i Bergen er i seg selv et kulturminnemiljø av nasjonal og internasjonal betydning. Alle tiltak og fysiske inngrep bør planlegges og vurderes med dette som utgangspunkt.

Kulturminnene blir i foreliggende grunnlag beskrevet i 3 kategorier:

1. Bebyggelsesstruktur
2. Kommunikasjonsårer
3. Fredete bygg og anlegg

Oppdeling av områdene:

Foreliggende kulturminnegrunnlag deler de aktuelle områdene i 3 deler:

1. Søndre tiknytningsområde: Strømgaten (Kartene [S2](#) , [S3](#) og [S4](#))
2. Søndre tiknytningsområde: Christies gate, Allehelgensgate (Kartene [S2](#) , [S3](#) og [S4](#))
3. Nordlige tilknytningsområder (Kartene [N2](#) , [N3](#) og [N4](#))

Innenfor de enkelte områdene er det foreslått flere innslag.

Byantikvaren vil ikke rangere ett tiltak fremfor et annet.

1. Søndre tilknyttingsområder/Strømgaten:

De planlagte innslagene i linjen langs Strømgaten fra Kong Oskars gatet til Nygårdsgaten berører ulike og viktige historiske lag og epoker:

Bebyggelsesstruktur: ([kart S2](#))

Byggelinjene ved Kong Oskars gate følger i utgangspunktet ikke-regulerte strukturer fra middelalder og fremover. Bygningsstrukturen følger i stor grad gamle eiendomsgrenser. Enkeltbyggene har ulike funksjoner og er bygget i forskjellige tidsperioder- fra 1700-tallet og opp til vår tid. Flere kjente arkitekter er representert her. (Reichborn ,Schak Bull, Darre Kaarbøe m. fl.)

I Richard Nordraaks gate følger bygningene det regulerte gateløpet (1897) . De bærer i seg variasjonsrikdommen i fasadeuttrykket som var typisk for bebyggelsen i mur fra slutten av 1800-tallet og bygningsen av vårt århundre. Byggelinjen på østsiden av denne gaten grenser mot St. Jakobskirkegården - med røtter tilbake til førreformatorisk tid.

Bebyggelsesmønsteret i retning Nygårdgate har, med unntak av Marken, en åpen struktur. Der er karakterisert av enkeltbygg med gode arkitektoniske og antikvariske kvaliteter.

I Lungegårdsgt/Marken ligger tre- og murhusbebyggelsen langs hovedløpet (forsøkt regulert ca. 1913) med tilstøtende ikke-regulerte veiter og smug omkranset av en rikholdig trehusmasse fra 17-1800 tallet.

Strømgaten fra Strømkaiaen til Nygårdsgaten er på nordsiden preget av enkeltbygg som er konstituerende for dette område (Griegghallen, Lysverket). Sørsiden grenser mot en rikholdig og regulert boligbebyggelse i mur (nedre Nygård), med innslag av mellomkrigstidens cityarkitektur i Lars Hillesgt.

Bebyggelsen på vestsiden av Nygårdsgaten (mot Nygårdshøyden) er variert og gir et godt bilde av privat bolig- og leiegårdsbebyggelse fra sent 1800-/tidlig 1900-tallet

Nygårdsgatens bebyggelse er i stor grad preget av gatens status som "hovedgate" (se tema Kommunikasjonsårer), med forretningsdrift i gateplan og boliger i etasjene over. En finner på hjørnet Nygårdsgaten/Strømgaten en av de få opprinnelige koblingsboksene for telenettet.

Konklusjon:

Området har en variert bebyggelsesstruktur fra middelalderen og til begynnelsen av 1900-tallet. Denne variasjonen er verdifull og bør ikke bli utsatt for vesentlige inngrep. Det finnes også mange enkeltbygg med viktige kvaliteter.

Kommunikasjonslinjer: (kart S3)

Strømgaten går fra Kong Oskars gate til Nygårdsgaten. Navnet refererer til utgangspunktet da gaten gikk fra Nygårdsgaten til Lillestrømmen mellom Store og Lille Lungegårdsvannet. Etter at denne fikk svingbro over strømmen i 1867, ble gaten forlenget til Kong Oskars gate (1871). Forlengelsen opp til Fosswinckels gate (1877) og til Nygårdsparken skjedde i 1889.

Kong Oskars gate (fikk navnet i 1857) tilhører de eldste gateløpene i Bergen. Benevnelsene på delene av dette gateløpet som gikk fra Vågen (da den gikk inn til Domkirken) opp til Stadsporten forteller om gatens skiftende status og rolle. Sammen med Kalfarbakken, Årstadgeilen og Fløenbakken er Kong Oskars gate del av den historiske hovedinnfartsåren til Bergen fra øst. Området fra Dankert Krohns Stiftelse til Stadsporten (og videre til Kalfartoppen) utviklet seg på 1700-tallet til en viktig promenadegate for byens befolkning. Hans Tanks plantet en lindeallé på denne strekningen på slutten av 1700-tallet.

Lungegårdsgaten(til 1992)/Marken ligger som et regulert gateløp mellom Nygaten og Strømgaten. Den var opprinnelig veifaret til Nonneseter. Denne stien gikk over Lungegårdens beitemarker (Derav navnet Marken). Mellom dette gateløpet og Kaigaten ligger et uregulert trehusområde utbygget etter reguleringen av Kaigaten. Hele dette området er vernet som spesialområde (Plan og bygningsloven §25.6). Opprinnelig var Marken et ikke-avgrenset område under Nonneseter kloster. Har senere (etter 1536) hatt en ujevn bebyggelses- og bruksutvikling.

Kaigaten ligger ved østbredden av Lille Lungegårdsvann. Den følger antagelig strandlinjen ved Lille Lungegårdsvann og markerer de gamle kaiene. Gaten ble anlagt i 1858 og utvidet 1896-99. Utvidelsen fra Musègaten (navnet på veien Rådstuplass -Kaigaten til 1974) til Christiesgt. ble gjennomført i 1917. Fra 1890 til ca.1914 gikk det båter i rutetrafikk mellom Kaigaten/LilleLungegårdsvannet og Fløen / Solheimsviken.

Lille Lungegårdsvann var da knyttet sammen med Store Lungegårdsvann ved Lillestrømmen. Vannet var frem til 1890 årene en viktig del av kommunikasjonsstrukturen i Bergen by.

Lars Hilles gate fra Christies gate til møtet med Nygårdsgaten før Florida sykehus, er anlagt etter at Vossebanens trasé som gikk gjennom området fra 1883, ble flyttet til østsiden av Lille Lungegårdsvannet i 1913. Østre Jernbanegate (navnet fra 1881) mellom Strømgaten og Jonas Reins gate, ble en del av denne nye gaten. Deler av gateløpet fra Christiesgt. til Strømgaten følger den opprinnelige jernbanetraséen. Navnet på gaten ble i 1923 tilegnet en sentral forkjemper for Vossabanen, Lars Hille,

Nygårdsgaten fra Christies gate til Nygårdsbroen, ble anlagt 1860-62. (Frem til 1867 kallt "Nygaards-chausséen"). Den skulle ta seg av trafikken ut av byen og var en viktig forutsetning for håndteringen av trafikken skapt av Nygårdsbroen (1851).

Konklusjon:

Kommunikasjonslinjene i området går delvis tilbake til middelalderen og er endret/stadfestet gjennom reguleringer på 1800- og tidlig 1900 tallet. De er sentrale deler av kulturminnemiljøet og kulturlandskapet/bylandskapet i Bergen.

Automatisk fredete og Vedtaksfredete bygg og anlegg i området: (kart S4)

- Store deler av grunnen i planområdet er automatisk fredet etter Lov om Kulturminner
- Nonneseter kloster(2 obj.: Korkapell og Tårnfot)
- Kalfarveien 1, Stadsporten
- Kong Oskars gate 54, Dankert Krohns Stiftelse
- Kong Oskars gate 59, St. Jørgenshospital (hele anlegget med 8 objekter: Hovedbygning, Kirke, Driftsbygning, Bolig, Bod, "Friskestuen", Matbod og Bod)
- Kong Oskarsgate 67, Zander Kaaes Stiftelse
- Strømgaten 6, Bergen Offentlige Bibliotek
- Lars Hilles gate 3, Nygård skole (hele anlegget med 2 objekter og skolegården)

Området Marken er vernet som spesialområde etter Plan og bygningsloven § 25.6.

2. Søndre tiknytningsområde/ Christiesgate Og Allehelgensgate:

Bebyggelsesstruktur: (kart S2)

Tornøgården (Rica Travel Hotel) bygget i 1920 og den tidligere **Trygdekassen** i fra 1954 er gode eksempler på viktig cityarkitektur.

Rasmus Meyers allé 1 (Hjørnehuset Lars Hillesgt/Christiesgt.) er en pumpestasjonsbygning oppført av Bergen kommune i 1927. Det er tegnet av ark. Einar O. Schou og er en av hans fåtallige klassiserende bygninger i Bergen. Bygget ble oppført i forlengelsen av den gamle Jernbanestasjonen fra 1882, revet i 1975.

Vestlandske Kunstindustrimuseum(Nordahl Brunsgt.) fra 1896 ligger mellom Christies gate og Olav Kyrres gate med hovedfasaden mot Byparken og musikkpaviljongen (1889).

Byparken strekker seg fra Ole Bulls plass til Strømgaten og er et resultat av nyreguleringen etter bybrannen 1855. Den første opparbeidingen skjedde på nordsiden av Lille Lungegårdsvann fra 1865.

Starvhusgaten 4 fyller kvartalet Christies gate, Starvhusgaten, Olav Kyrres gate og Rådhusgaten. Den ble fullført i 1926 og fikk diplom for god arkitektur i 1929.

Rådstuplass er en sentral, historiefortellende plass med samling av verdifulle offentlige bygninger. Disse er:

Hovedbrannstasjonen, Rådstuplass 9, oppført 1888

Hagerupgården, Rådstuplass 9, Fredet bygg fra 1700-tallet med deler av kjeller fra 1600-tallet.

Det gamle rådhuset, Rådstuplass 1, opprinnelig bygget som Christoffer Valkendorffs privatbolig. Ble gitt til byen, ombygget tatt i bruk som rådhus og fengsel fra 1561-68.

Magistratbygningen(Det annekterte rådhus), Rådstuplass 5, (17-1800-tallet), med murrester fra Allehelgenskirken (1200-tallet) i bakkant.

Det gamle tinghus (1864) som er byens første bygning i nyromantisk stil (arkitekt Franz W. Schiertz) og

Bergen kretsfengsel (1867)av samme arkitekt, med en ny blokk fra 1920, har begge adresse Rådstuplass 8,

Konklusjon:

Området fra Lars Hillesgt./Foreningsgt. til Allehelgensgt/ Rådstuplass er omkranset av bygg og anlegg tilknyttet administrasjon og offentlig virksomhet i Bergen. De er sentrale i den historiske dokumentasjon av Bergen bys historie fra midten av 1500- tallet opp til vår tid. De er vesentlige elementer i sentrums profil.

Gateløp og strukturer i området er preget av reguleringen etter bybrannen i 1855.

Denne reguleringsplanen er å regne som et paradigmeskifte i Bergen byplans historie.

Kommunikasjonslinjer (kart S3)

Mange av gatene i dette området ble regulert etter bybrannen i 1855. I navn og betegnelser finner vi spor etter aktiviteter før reguleringen

Lars Hilles gate fra Christiesgate til møtet med Nygårdsgaten før Florida sykehus, er anlagt etter at Vossebanens trasè som gikk gjennom området fra 1883 ble flyttet til østsiden av Lille Lungegårdsvannet i 1913. Østre Jernbanegate (navnet fra 1881) mellom Strømgaten og Jonas Reins gate, ble en del av denne nye gaten. Deler av gateløpet fra Christiesgate til Strømgaten følger den opprinnelige jernbanetrasèen. Navnet på gaten ble i 1923 tilegnet en sentral forkjemper for Vossebanen, Lars Hille.

Foreningsgaten (tidligere en smal passasje i forlengelsen av Vaskerelven) ble omregulert rundt 1890.

Christies gate fra Rådstuplass til Muséplass, ble regulert etter bybrannen i 1855 og anlagt frem til Gamle Nygårdsvei. Gaten ble forlenget i 1872.

Rasmus Meyers allè ligger i området der den første endestasjonen for Vossebanen lå. BKKs administrasjonsbygg, Rasmus Meyers Samlinger, Kunstforeningen, Bergen Bildegalleri/ Stenersensamlingen, og Pumpehuset tegnet av Einar Oscar Schau erstatter idag jernbaneanleggets struktur.

Nordahl Bruns gate ble anlagt i 1870-75 i henhold til reguleringsplanen etter bybrannen i 1855.

Kaigaten ligger ved østbredden av Lille Lungegårdsvann. Den følger antagelig strandlinjen ved Lille Lungegårdsvann og markerer de gamle kaiene. Gaten ble anlagt i 1858 og utvidet 1896-99. Utvidelsen fra Musègaten (navnet på veien Rådstuplass -Kaigaten til 1974) til Christiesgt. ble gjennomført i 1917. Fra 1890 til ca.1914 gikk det båter i rutetrafikk mellom Kaigaten/LilleLungegårdsvannet og Fløen / Solheimsviken.

Starvhusgaten fra Torvallmenning til Christies gate ble regulert etter bybrannen i 1885.

Lille Lungegårdsvann var knyttet sammen med Store Lungegårdsvann ved Lillestrømmen. Og var frem til 1890 årene en viktig del av kommunikasjonsstrukturen i Bergen by(se Kaigaten)

Byparken strekker seg fra Ole Bulls plass til Strømgaten og er et resultat av nyreguleringen etter bybrannen 1855. Den første opparbeidingen skjedde på nordsiden av Lille Lungegårdsvann fra 1865. Området rundt vannet har vært konstituerende for ferdsel og tiltak.

Rådhusgaten (fra 1917) tidligere Walckendorffs gate (fra 1881), ble regulert etter bybrannen 1916. Gaten ligger i kvartalsområdet mellom Torvallmenning og Rådstuplass som ble kalt "Gråmuren". Denne strukturen ble endret etter bybrannen 1855.

Rådstuplass. Navnet kan føres tilbake til midten av 1500-tallet og ble trolig stensatt i 1558. Plassen har vært en arena for opptøyer og demonstrasjoner mot myndighetene. Den er et møtepunkt for Småstrandgaten (Smaastranden), Domkirkegaten, Allehelgens gate og Rådstuplass mot Kaigaten (tidl. Musègaden)

Allehelgensgate er kjent fra 1767. Navnet refererer til Allehelgenskirken (nevnt i skriftelige kilder fra 1181) som lå omtrent ved nåværende hjørne Rådstuplass/Allehelgens gate. (Rådstuplass 5). Steinmuren på dette hjørnet skal stamme fra steinkirken (fullført 1266).

Vågsalmenning fra Torget til Allehelgensgt. ble regulert etter brannen i 1582, da med navnet Rådstuealmenningen. (Torvallmenning het Vågsallmenning frem til brannen 1702.)

Domkirkegaten, dagens navn fra 1857, er kjent som en forbindelse mellom Allehelgenskirken og Domkirken. Ble på midten av 1500-tallet steinsatt med tilfang fra Allehelgenskirken.

Konklusjon:

Gateløpene går i et område kjent fra byens tidligste historie. Deler av nåværende struktur er også minner om reguleringsplanene fra tiden mellom bybrannene i 1855 og 1916.

Automatisk - og vedtaksfredede bygg og anlegg i området (kart S 4)

Bergen Domkirke

Asylplass 2, Seminarium Fredericianum (Asylet)

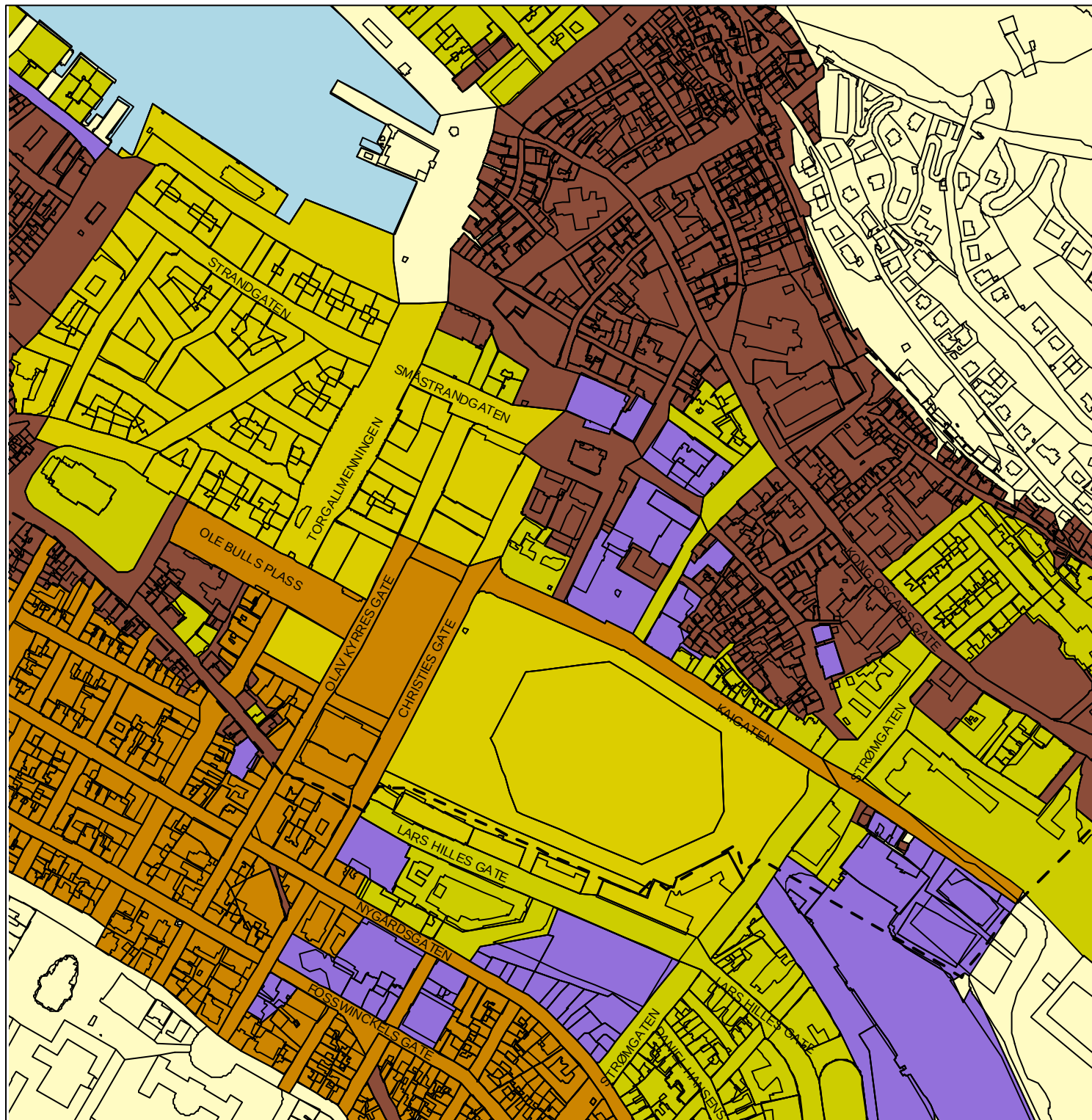
Rådstuplass 1, Det gamle rådhus

Rådstuplass 5, Det annekterte rådhus

Rådstuplass 9, Stiftsgården Hagerupsgården

Vågsalmenning 12, Norges Bank Vågsallmenning 16 (tidl. 14-22)

Områdene Rådstuplass og Vågsbunnen regulert etter PBL § 25.6

TIDSAVGRENSEDE UTBYGGINGSOMRÅDER VIST MED DAGENS EIENDOMSSTRUKTUR.

Refr. historiske kart: Bergen 1846 av Hægh. Bergen 1864 av Handberg. Generalkart over Bergen 1880. Generalkart over Bergen 1913. Reguleringsplan av 1855. Reguleringsplan av 1916.

Områder som ikke er gitt fargekode er ikke registrert.

Områdene har i hovedsak beholdt den urbane struktur som har dannet seg fra middelalder og fram til andre halvdel av 1800-tallet.

Områdene inneholder reguleringer og fornyelser i tidsrommet 1860-årene til 1913. Her er også områder regulert i h.h.t. 1855-planen tatt med. Utbyggingen etter denne planen startet i 1860-årene.

Områdene inneholder reguleringer og fornyelser i tidsrommet 1913-1945.

Områdene inneholder reguleringer og fornyelser etter 1945 og fram til i dag.

--- Grense for automatisk fredet bygrunn.

0 50 100 150 200 meter

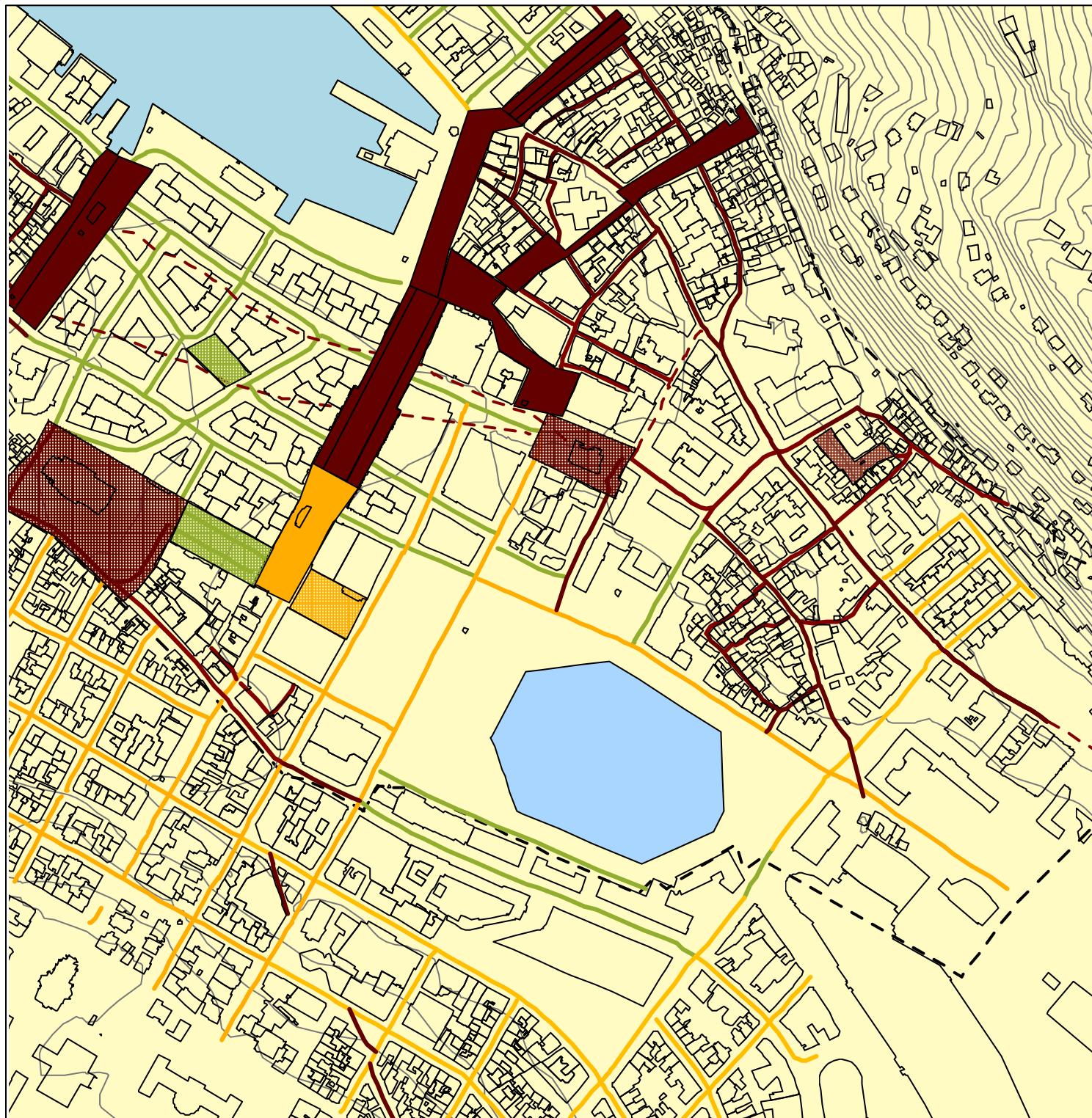

KULTURMINNEGRUNNLAG FOR KU-SKANSEN, SØNDRE INNSLAG.

Kartbearbeiding av siv.ark. mnal Solveig Mathiesen. Versjon 9801S2.prt.

KART S2.

BYANTIKVAREN august 1998.

GATESTRUKTUR, ALMENNINGER OG PLASSE

Farge angir tidsepoke. Gater uten fargekode er ikke registrert.

Refr. historiske kart:

Bergen 1846 av Høegh. Bergen 1864 av Handberg. Generalkart over Bergen 1880. Generalkart over Bergen 1913. Reguleringsplan av 1855. Reguleringsplan av 1916.

- Gatestruktur fram til ca.1846 (Høegh).
- - - Stiplet linje viser mulige gateløp.
- Gatestruktur fra 1855- 1913.
- Gatestruktur fra 1913 - 1970.

Almenninger.

- Anlagt før 1855.
- Anlagt 1855-1913.
- Anlagt 1913-1970.

Plassdannelser:

- Før 1855.
- Anlagt 1855-1913.
- Anlagt 1913-1970.

- - - - - Grense for automatisk fredet bygrunn.

0 50 100 150 200 meter

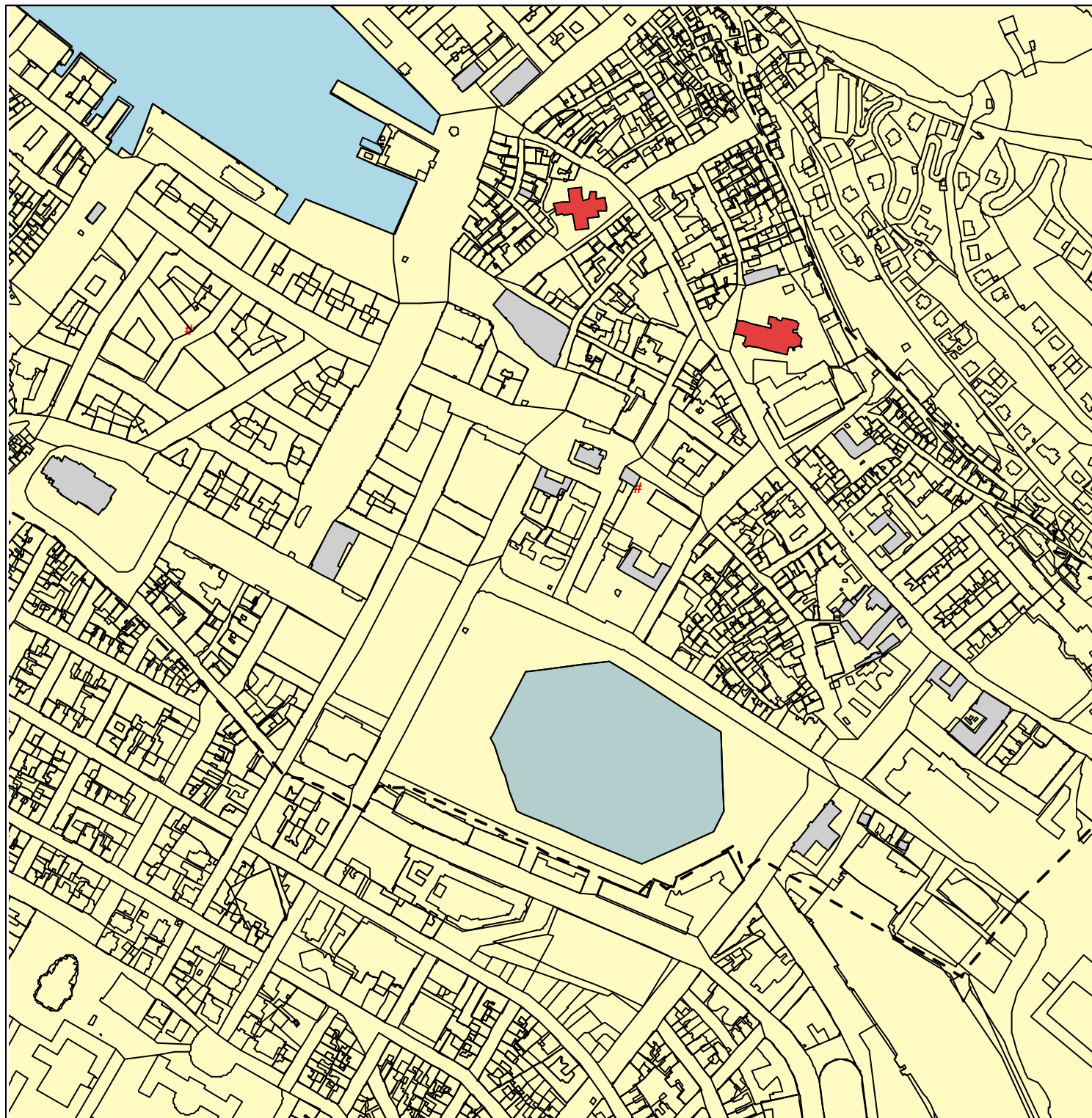
KULTURMINNEGRUNNLAG FOR KU-SKANSEN, SØNDRE INNSLAG.

Kartbearbeiding av siv.ark.mnal Solveig Mathiesen. Versjon 9801S3.prt.

KART S3.

BYANTIKVAREN august 1998.

FREDEDE KULTURMINNER etter Lov av 9.juni 1978 om Kulturminner.

--- Grense for automatisk fredet bygrunn.

 Automatisk fredede kulturminner etter §4.

 Vedtaksfredede kulturminner etter §15.
Midlertidig fredede kulturminner etter §22.

0 50 100 150 200 meter

KULTURMINNEGRUNNLAG FOR KU-SKANSEN, SØNDRE INNSLAG.

KART S4.

Kartbearbeiding av siv.ark.mnal Solveig Mathiesen. Versjon 9801S4.prt.

BYANTIKVAREN august 1998.

3. Nordlige tilknytningsområder

Kart [N2](#) , [N3](#) , [N4](#) .

Tilknytningsområdene er lokalisert til 4 viktige verneområder i Bergen.

1. Sandbrugaten, 2. Bontelabo, 3. Skuteviken, 4. Slakthustomten. Disse områdene representer verdier som er vesentlige for kulturminnemiljøet i Bergen

Bebyggelsesstruktur (kart [N2](#))

Området rundt **Sandbrugaten** med Øvre Dreggsallmenning, Kroken, Dreggsallmenningen. Øvregaten og Nye Sandviksvei inneholder bebyggelsesstruktur som skriver seg fra middelalderen og som har vært konstituerende for utviklingen i strøket opp til vår egen tid. Området er fysisk og historisk nært tilknyttet både Bergenhus og Bryggen.

Kroken og området på begge sider av Øvregaten er strukturet av bebyggelsesmønstre skapt senest fra 1600-tallet av og opp til slutten på 1800-tallet. En finner hus og bebyggelseslinjer i området fra mange av de historiske periodene.

Bergenhus, festningsanlegget på Holmen, omfatter nå området mellom Sverresborg, Bradbenken, Festningskaaien og Bontelabo. Opprinnelsen til Bergenhus knytter seg til flyttingen av kongsetet fra Alrekstad til Holmen (perioden 1103-1122). Stedet har siden utviklet seg gradvis frem til vår tid. Koengen eller "Veisan" lå som et myrområde mellom Holmen og bebyggelsen lå Veisan. Området ble etterhvert drenert og tilsådd, men helt til 1600-tallet var det en stor dam her.

Ekspløsjonen på Vågen i 1944 førte til omfattende skader på deler av anlegget. Restaureringen har tatt vare på de historiske kvalitetene i området.

Sverresborg har som festningsted historie tilbake til 11-1200 tallet. Nåværende form er fra 1813.

Bontel(la)bo er første gang nevnt i et dokument fra 1630. Det skrives da Bunteboul, og omfatter en husklynge på marken mellom Holmen (Bergenhus) og Sverresborg. Opprinnelig var dette del av kongens området og nordskrånningen, det senere Bontelabo, var gitt til dominikanerklosteret muligens allerede på 1200-tallet. Her sto klosteret og St. Olavskirken (kirken brant i 1528) til det ble flyttet til Vågsbunnen (nåværende Domkirken). Helt siden 1100-tallet lå Bispegården på Holmen med naust antagelig i bukten ut mot Bontelabo. Trolig var det der bispestolen i biskop Håkons tid sto for ganske omfattende skipsbygging. Bispegården ble også senere flyttet inn til Domkirken. All bebyggelse på Bontelabo ble ødelagt av eksplosjonsulykken i 1944.

Skuteviken ligger mellom høydedragene Rothaugen og Sverresborg. Stedet er kjent fra middelalderen som opptrekksfjære for kjølhaling av skip. Husene ble reist rundt elven som kom ned fra Fløyfjellet. Fra 1700-tallet vokste stedet, med pakkhus, sjøboder og de karakteristiske hopene imellom, langs strandlinjen. Garver-, slakter-, bødtker- og repslager-virksomhetene var godt representert og preget området.

Sjølinjen fra Skuteviken langs hele Sandviksbukten utgjør et unikt teknisk kulturminnemiljø. Av de opprinnelige 170 sjøbodene, gjenstår mindre enn 40. Slakteri-virksomheten har et sentralt minne i Slakthusanlegget på tomten for gamle "Småmøllen".

Konklusjon:

“Bebyggelsesstrukturen i Sandviksbukten er representativ for de siste 300 årenes byutvikling i Bergen. Den har historieformidlende antikvarisk verdi og bør opprettholdes og styrkes” (fra utkast: Kulturminneplan Sandviksbukten, Byantikvaren 1996).

Området rundt det foreslåtte innslaget i Sanbrugaten har en tilsvarende verdifull rolle. Bergenhus og Sverreborg er sentrale historiske dokumenter for Bergen og må vernes som et helhetlig og fredet miljø. Festningsområdet har sin egen verneplan og er foreslått fredet etter Lov om Kulturminner § 20.

Kommunikasjonslinjer. (kart N3)

Sandbrugaten (1857) går fra Slottsgaten til Kroken. Navnet viser trolig til en oppfylling/bro som før dreneringen på 1600 gikk over myrområdet -Veisan/Koengen - her, som forbindelsen mellom Holmen og byen. Veisan er kjent fra sagaskildringer.

Øvre Dreggsallmenning (Navnet vedtatt i 1890)

Dreggsallmenning, kjent som allmenning fra 1537.

Nye Sandviksvei, ble opparbeidet 1869-73 som hovedvei fra Sentrum til Åsane.

Kroken, går som gateløp tilbake til 1600-tallet. Navnet fra 1882.

Øvregaten byens og en av landets eldste gater. Nevnt som Stretet i 1135. Har vært en viktig gate for ulike typer handel og aktivitet. I høymiddelalderen var det en gate med borgerhus og kirker. Mariakirken er fortsatt i bruk. Gaten ble senere et gledeskvarter, bl.a. som et resultat av Hanseatenes etablering på Bryggen.

Etter brannen i 1702 ble Øvregaten og Dreggsallemningen benyttet som boområde for folk med interesser på Bryggen.

Sjøgaten fikk navnet i 1898 og ble forlenget fram til Sandvikstorget i 1920. Anlegget krevde omfattende rivninger.

Konklusjon:

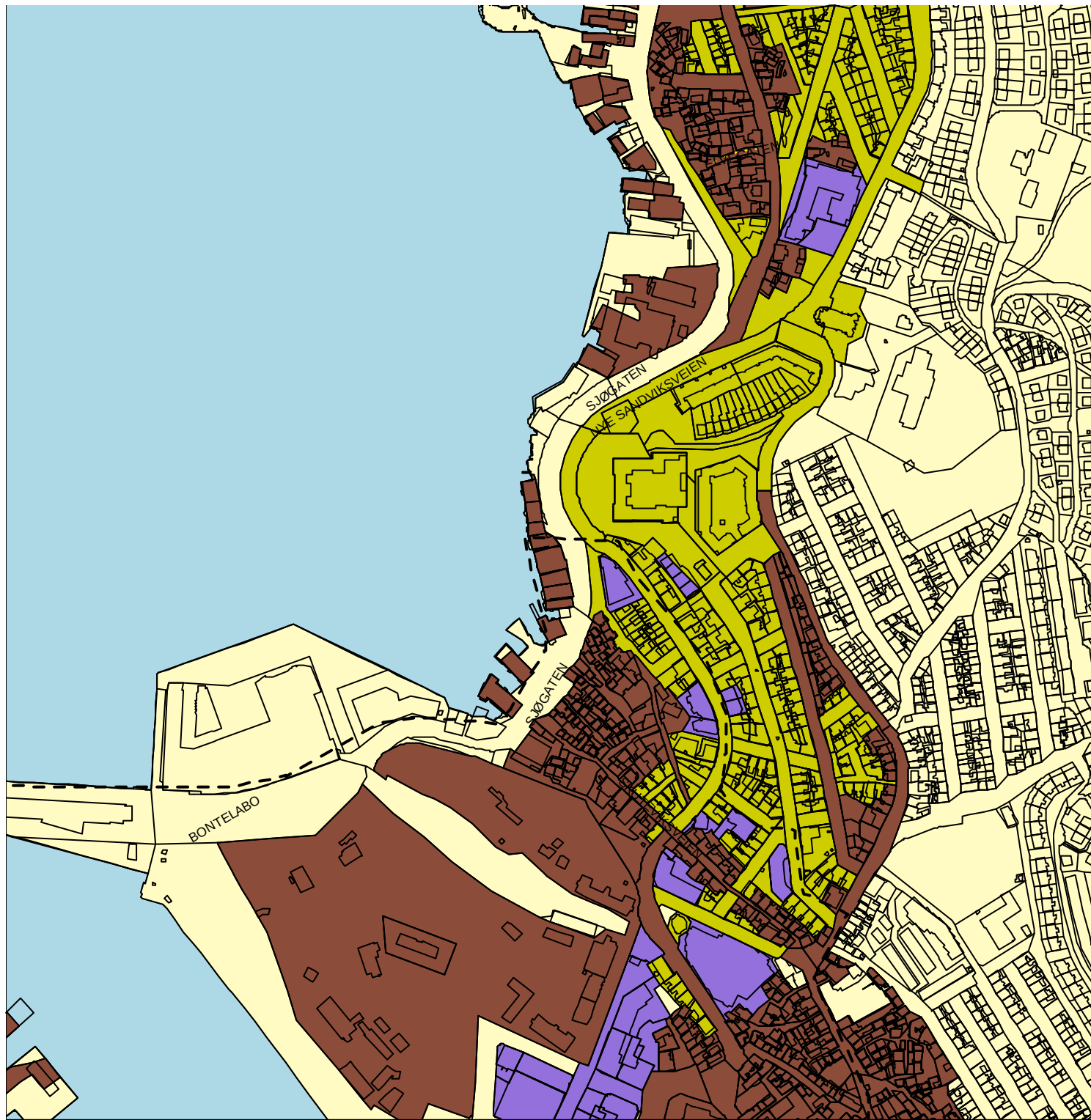
mange gater og veifar i dette området er laget etter gamle veifar og strukturer. Deler går tilbake til middelalderen. Utvidelser og endringer har blitt foretatt på 1800-tallet, men først ved anleggelsen av Sjøgaten brøt det gamle, historiske mønsteret.

Automatiske og vedtaksfredete anlegg: (kart N4)

- Store deler av bygrunnen er fredet etter Lov om Kulturminner
- Området Bergenhus-Koengen til Sverresborg er foreslått fredet etter KML §20. Her er i tillegg 9 vedtaksfredete enkeltobjekt (KML §15) og 7 automatisk fredete enkeltobjekt (KML § 4)
- Mariakirken
- Katharina hospitalet (ruin)
- Lavranskirken (ruin)
- Maria Gildeskål (ruin)
- Bryggen : 8 gårder
- Skuteviksboder 7,8,9,10,11,12,13,14,16,17,18 og 19.
- Sandviksboder 19-24 (midl.fredet)

Mange områder er regulert etter Plan og bygningslovens §25.6 “Spesialområde bevaring”.

TIDSAVGRENSEDE UTBYGGINGSOMRÅDER VIST MED DAGENS EIENDOMSSTRUKTUR.

Refr. historiske kart: Bergen 1846 av Høegh. Bergen 1864 av Handberg. Generalkart over Bergen 1880. Generalkart over Bergen 1913.

Områder som ikke er gitt fargekode er ikke registrert.

Kaiområdet er ikke tatt med fordi kildematerialet er sammensatt og krever ytterligere bearbeiding.

Områdene har i hovedsak beholdt den urbane struktur som har dannet seg fra middelalder og fram til andre halvdel av 1800-tallet.

Områdene inneholder reguleringer og fornyelser fra 1870-tallet til 1945.

Områdene inneholder reguleringer og fornyelser etter 1945 og fram til i dag.

--- Grense for automatisk fredet bygrunn.

0 50 100 150 200 meter

KULTURMINNEGRUNNLAG FOR KU-SKANSEN, NORDRE INNSLAG.

Kartbearbeiding av siv.ark.mnal Solveig Mathiesen. Versjon 9801N2.pt.

KART N2.

BYANTIKVAREN august 1998.

GATESTRUKTUR, ALMENNINGER OG PLASSE . Farge angir tidsepoke. Gater uten fargekode er ikke registrert.

Refr. historiske kart:

Bergen 1846 av Høegh. Bergen 1864 av Handberg. Generalkart over Bergen 1880. Generalkart over Bergen 1913.

Reguleringsplan av 1855. Reguleringsplan av 1916.

- Gatestruktur fram til ca.1846 (Høegh).
- - - Stiplet linje viser mulige gateløp.
- Gatestruktur fra 1855- 1913.
- Gatestruktur fra 1913 - 1970.

Almenninger.

- Anlagt før 1855.
- Anlagt 1855-1913.
- Anlagt 1913-1970.

- - - Grense for automatisk fredet bygrunn.

0 50 100 150 200 meter

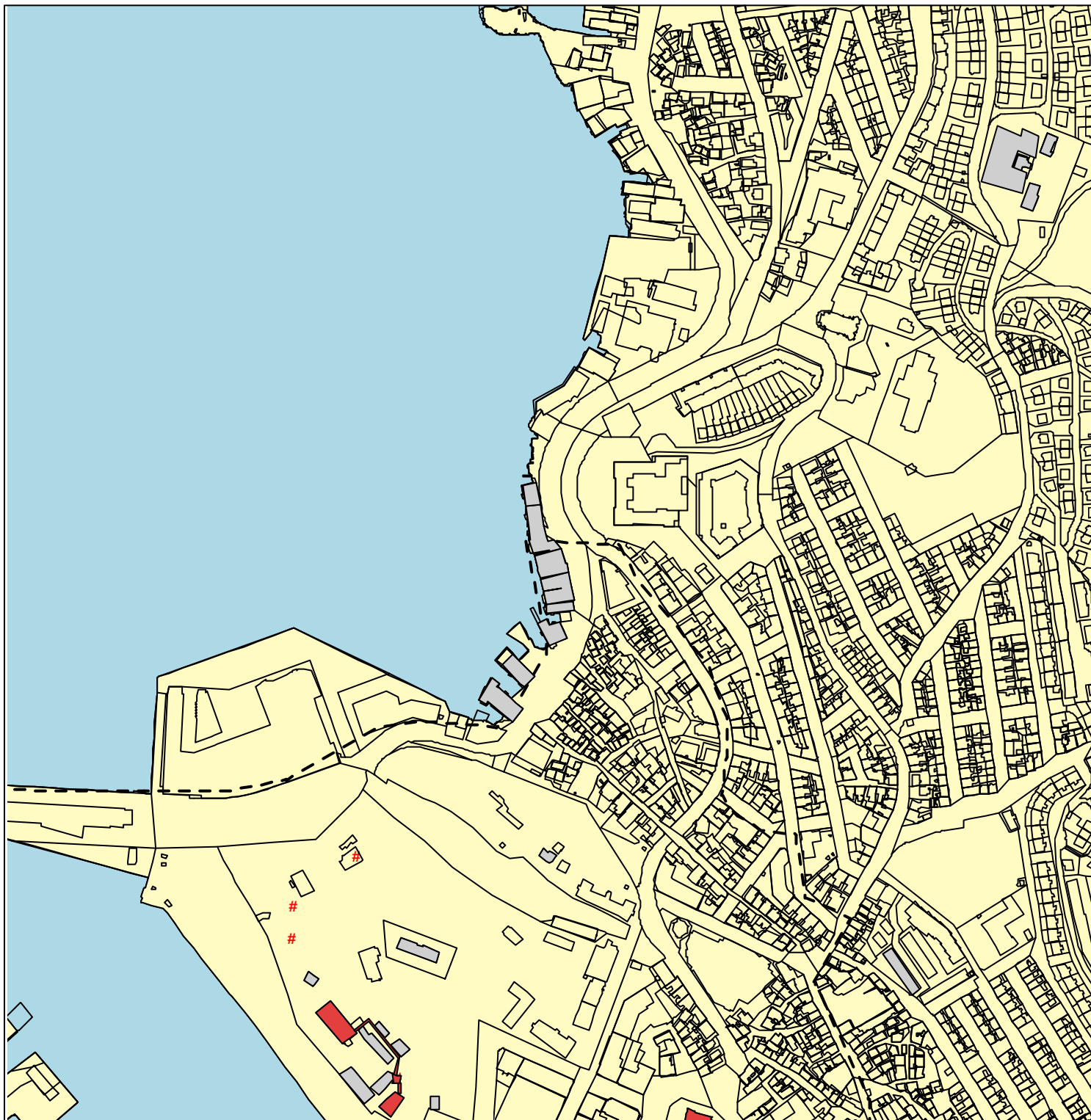

KULTURMINNEGRUNNLAG FOR KU-SKANSEN, NORDRE INNSLAG.

KART N3.

Kartbearbeiding av siv.ark.mnal Solveig Mathiesen. Versjon 9801N3.prt

BYANTIKVAREN august 1998.

FREDEDE KULTURMINNER etter Lov av 9.juni 1978 om Kulturminner.

--- Grense for automatisk fredet bygrunn.

 Automatisk fredede kulturminner etter §4.

 Vedtaksfredede kulturminner etter §15.
Midlertidig fredede kulturminner etter §22.

0 50 100 150 200 meter

KULTURMINNEGRUNNLAG FOR KU-SKANSEN, NORDRE INNSLAG.

KART N4.

Kartbearbeiding av siv.ark.mnal Solveig Mathiesen. Versjon 9801N4.prt.

BYANTIKVAREN august 1998.

Byantikvarens konklusjon:

Byantikvaren finner det umulig å rangere effekten av tiltakene (- eller +) på kulturminnene i sentrum.

Ingen av de foreslåtte tiltakene vil bedre situasjonen for vernet av kulturminnet Bergenmiljøet i vesentlig grad:

1. Uten unntak vil de foreslåtte tunnelinnslagene, på forskjellige måter, såre det historiske kulturlandskapet fysisk og visuelt.
2. Den unike, helhetlige middelalderbyen/-strukturen i Bergen sentrum vil bli brutt opp av de foreslåtte tiltakene.
3. Ingen av tiltakene synes å redusere bilbruken og dermed den skadelige luftforurensningen i områder med uerstattelige kulturminner.
4. De skadelige rystelsene i den gamle, utfylte bygrunnen (som Bryggen, Christies gate, Vågsallmenningen o.a.) grunnet tungtrafikk synes ikke å bli vesentlig redusert.
5. Tunnelinnslagene er foreslått anlagt innenfor fornminnegrensen i Bergen sentrum og vil dermed komme i konflikt med de fredete/båndlagte kulturlagene i bygrunnen. Tiltakene må meldes Riksantikvaren for frigivelse før oppstart.

Dagens trafikksituasjon er svært belastende for Bergens uerstattelige kulturminner/-miljøer. Mariakirken og Korskirken befinner seg i en svært kritisk situasjon på grunn av luftforurensning ikke minst skapt av biltrafikken i sentrum. Bryggen lider sterkt under rystelsene fra tungtrafikken

De foreslåtte tiltakene vil alle, på forskjellige måter, ha umiddelbare negative konsekvenser for den helhetlige og uerstattelige historiske bykjernen.

"DET HISTORISKE BERGEN"

MIDDELALDERENS VEIFAR OG GATELØP.

AUTOMATISK FREDEDE KULTURMINNER.

- Grense for automatisk fredet bygrunn.
- Antatte veifar og gateløp fra middelalder.
- - - Stiplet linje angir mulige veifar.

- Synlige bygninger eller ruiner fra middelalder.

- 1 Håkonshallen.
- 2 Portkastellet.
- 3 Rosenkrantzårnet.
- 4 Katharinahospitalets kirke.
- 5 Mariakirken.
- 6 Lavranskirken.
- 7 Maria Gildeskåle.
- 8 Byens rådstue og vinkjeller.
- 9 Korskirken.
- 10 Fransiskanerklosterets Olavskirke (nåværende Domkirke).
- 11 Alle Helgens kirke.
- 12 Nonneseters kloster kirke.
- 13 Nonneseters kloster kirke.
- 14 Erkebispegården.

- Lokalteter med tidligere undersøkte middelalderruiner.

- 15 Dominikanerklosterets Olavskirke.
- 16 Lille Kristkirke.
- 17 Store Kristkirke.
- 18 Peterskirken.
- 19 Nikolaikirken.
- 20 Martinskirken.
- 21 Jonsklosterets kirke.
- 22 Munkeliv klostets Mikælskirke.

- Middelalderens kongeborg.

- Antatt strandlinje ca. år 1000 e.Kr. (Noteby 1981, Riksantikvaren rev.1992)

- Antatt strandlinje ca. år 1200 e.Kr. (Riksantikvaren rev.1992)

0 100 200 300 400 Meter

KULTURMINNEGRUNNLAG FOR
KOMMUNEDELPLAN SENTRUM, P.1.1578.00.00
BYANTIKVAREN juli 1998.

Utarbeidet av siv.ark.mnal. Solveig Mathiesen. Versjon 98011b.prt.

"DET HISTORISKE BERGEN"

REGULERINGSPLANER MED
SPESIALOMRÅDE BEVARING
ETTER PBL.§ 25.6.

Reguleringsplaner med
spesialområde bevaring
etter Pbl. § 25.6.

I bestemmelsene til regulerings-
planene er bevaring definert på
ulike måter.

Grense for automatisk fredet byggrunn.

0 100 200 300 400 Meter

KULTURMINNEGRUNNLAG FOR
KOMMUNEDELPLAN SENTRUM, P.1.1578.00.00.
BYANTIKVAREN juli 1998.

Utarbeidet av siv.ark.mnal. Solveig Mathiesen. Versjon 98014b.pr.